

VEDECKÁ KONFERENCIA O M. HEIDEGGEROVI (Olomouc 25.—27. apríla 1990)

Vedeckú konferenciu k stému výročiu narodenia Martina Heideggera začal pripravovať Ústav filozofie a sociológie ČSAV v spolupráci s Palackého univerzitou v Olomouci dávnejšie ako voľné pokračovanie podujatia, ktoré bolo venované zakladateľovi modernej fenomenologickej filozofie a jeho učiteľovi E. Husserlovi (Olomouc 1988). Zmenené spoločensko-politické podmienky, v ktorých sa konferencia nakoniec uskutočnila, priaznivo ovplyvnili nielen zloženie jej účastníkov, ale aj jej celkový priebeh a atmosféru. Po mnohých rokoch monopolu jednej paradigmy sa na konferencii stretli zástancovia rôznych filozofických škôl a smerov a slobodne vyslovovali svoje názory a stanoviská. K tomu nepochybne prispelo nielen to, že konferencie sa zúčastnili odborníci, ktorí boli u nás v posledných dvadsiatich rokoch vylúčení z filozofického života (napr. p. Michálek, R. Chvatík a i.) alebo pôsobili v emigrácii (J. Němec, A. Votruba), ale aj účasť (hoci skromná) zahraničných filozofov a špecialistov (R. Scruton z Anglicka, Gyönn Condran zo Švajčiarska). Hoci neodznala viac ako tretina pôvodne prihlásených referátov a vystúpení, program konferencie bol bohatý, snáď až preplnený, čo zužovalo priestor pre dôkladnejšiu diskusiu. V nej ostalo veľa problémov nedotknutých, mnohé stanoviská nedopovedané a niektoré polemiky málo argumentované a paušálne negativistické. Zdá sa, že aj slobodná diskusia a korektné vedená polemika sú umením, ktorému sa budeme musieť ešte len priúčať.

Ešte jeden všeobecnejší dojem bol pre túto konferenciu charakteristický. Samotná osobnosť M. Heideggera, ako aj celé jeho dielo poskytujú nejednu príležitosť sprítnoňiť jeho odkaz pre našu dobu a nechať sa viesť jeho životom a fundamentálnym myslením pri hľadaní odpovedí na podstatné otázky našej súčasnej situácie. Rektor Palackého univerzity, prof. J. Jařab, ktorý konferenciu úvodom pozdravil, upozornil napr. na problém osudu géniov v totalitnom systéme (Heidegger a fašizmus, Nezval a stalinizmus), na otázku, či je možné redukovat život človeka na živobytie, či nie je skôr bytovaním na svete (problematika autentického a neautentického života), na Heideggerovu kritiku technokratického postoja ku svetu (na otázku, či totalitárny politický systém nemožno pochopiť ako istú podobu technizácie života). Jednako len v mnohých vystúpeniach táto poloha absentovala, referenti sa príliš sústredili na výklad komplikovaných heideggerovských analýz a prevažne sa koncentrovali na imanentnú stránku pojednávaných otázok, často dokonca bez akéhokoľvek úsilia zaradiť Heideggerove riešenia do širších dejinnofilozofických súvislostí. Táto črta exegetickosti je pochopiteľná ako istá bezprostredná reakcia na dlhodobu u nás prevládajúcu tendenciu k planému a povrchnému aktualizovaniu a k prezieravému a uponáhlanému kritickému odmietaniu nemarxistických stanovísk bez dôkladného pochopenia toho, čo hovoria k meritu „veci“, ¹ jej prevládanie by však viedlo len k opačnému extrému. A tak

¹ Hoci autor týchto riadkov v svojich štúdiách zo sedemdesiatych rokov upozor-

konferencia ponúkla príležitosť (ale aj úlohu) znova sa zamýšľať nad miestom filozofovania v spoločnosti, nad úhrnným zmyslom práce v oblasti filozofie.

V úvodnom referáte *Martin Heidegger a filozofia* sa dr. M. Pauza (Praha) pokúsil súhrnne načrtnúť panorámu Heideggerovho myslenia, ktoré po dlhobodnej nadvláde gnozeologickej problematiky v novoveku obracia pozornosť iným smerom a nachádza pravý zmysel a reálnu možnosť filozofovania v rozpracovaní teórie bytia. Tento ontologický obrat je návratom k najpôvodnejším zdrojom európskeho filozofického myslenia (k predsokratikom) a súčasne radikálnym rozchodom s celou doterajšou tradíciou „metafyziky“, ktorá práve na otázku bytia zabudla. Heideggerovou deštrukciou tohto základného trendu európskeho myslenia, kritikou nihilizmu ako bytostného jadra metafyziky sa zaoberal dr. P. Kouba (Praha). Po rekapitulácii Heideggerovej kritiky nihilizmu Nietzsche (Nietzsche požiadavkou prehodnotenia všetkých hodnôt na základe vôle k moci nihilizmus neprekonal, ale len dovŕšil) a keď načrtnol Heideggerovo pozitívne riešenie (filozofické myslenie sa môže priamo vzťahovať k bytiu samému, ktoré, hoci skryté, je umožňujúcim základom súcna), referent toto „prekonanie“ nihilizmu Heideggerom problematizuje a nachádza u Nietzscheho isté motívy, ktoré sa s nihilizmom rozchádzajú podstatnejšie a prekonávajú ho dôslednejšie, ako je tomu u Heideggera.

Prof. J. Pešek (*Cesty ke světu ve filosofii M. Heideggera*) sa podrobne venoval jednej z ústredných tém Heideggerovej filozofie — problému sveta. Táto téma sa u Heideggera neustále vracia, je akousi konštantou jeho uvažovania, ale nie v zmysle prostého opakovania, ale naopak tak, že prístupy ku svetu Heidegger neustále modifikuje, precizuje a hľadá vždy nové spôsoby k jeho tematizácii. Z mnohých ciest, ktoré Heidegger v tomto smere prekliesnil (napr. v *Sein und Zeit* a vo *Vom Wesen des Grundes*), sa referent sústredil na cestu, ktorá je rozpracovaná v práci *Grundbegriffe der Metaphysik* z r. 1929 a ktorá sa pokúša tematizovať svet porovnávaním rôznych spôsobov súcnosti (Der Stein ist „weltlos“, das Tier ist „weltam“, Der Mensch is „weltbildend“).

Aj ďalšie referáty boli venované výkladu jednotlivých stránok Heideggerovej filozofie. Tak A. Hogenová (*Úvaha o pravdivom a nepravdivom*) vyložila Heideggerovo chápanie pravdy ako existenciálnu v zmysle odomknutosti pobytu a odkrytosti súcien. St. Hubík v referáte *Jazyk a príroda* sa venoval Heideggerovmu chápaniu vzťahu jazyka, reči, gramatiky, logického a predlogického myslenia. Prof. J. Kudrna (Brno) analyzoval Heideggerovo chápanie „činnosti“. Pozitívne ocenil niektoré momenty existenciálov nástroj (Zeug) a dielo (Werk), ako sú analyzované v Heideggerovej práci *Bytie a čas*, naznačil isté obmedzenia prístupu k aktivite človeka (čisto remeselné pochopenie práce) a dospel k záveru, že sa Heidegger ku skutočnému pochopeniu industriálneho sveta nedopracoval. Táto téza sa stala predmetom ostrejšej diskusie, v ktorej svoje stanoviská vyjadrili M. Havelka, J. Němec, p. Michálek. Polemizoval s ňou aj M. Bednář v referáte *Technická epocha a totalitarizmus*, ktorý posunul diskusiu k aktuálnej otázke, do akej miery je moderná technika zjednotiteľná s demokratickým usporiadaním spoločnosti. Osviežením a istým uvoľnením bol zaujímavý referát Šárky Votrubovej zo Švajčiarska *Heidegger*

ňoval na pozitívne hodnoty Heideggerovej filozofie a bránil ho proti extrémnym výpadom, s odstupom rokov priznáva, že sa tejto tendencii sám úplne nevyhol.

a technika, ktorý v jej neprítomnosti predniesol jej manžel A. Votruba. Referentka spojila Heideggerovu kritiku technického rozvrhovania sveta ako výrazu výbojného, mužského, patriarchálneho princípu s nevyhnutným obratom k organickému, šetrnému vzťahu ku svetu ako k výrazu láskavého, starostlivého, ženského, matriarchálneho princípu, ktorý ilustrovala analýzou slovan-ského folklóru, poukázala na tento „nový“ údel ženského pohlavia v dejinách a označila Heideggera za ekológa avant lettre.

Ďalšia skupina referátov sa týkala širších imanentných dejinnofilozofických väzieb Heideggerovej filozofie. Jiří Nosek (Praha) sa venoval Heideggerovej interpretácii Kantovho pojmu Einbildungskraft. M. Bayerová analyzovala vzťah Husserlovej filozofie k Heideggerovi. O diskusií medzi novokantovcami a Heideggerom v dvadsiatych rokoch podrobne referovali M. Havelka (*Davovská diskusia*) a M. Profant (*Cassirer a Heidegger*). O mieste Heideggera vo filozofii 20. storočia hovoril J. Velek. Do širšieho rámca celej novovekej filozofie subjektivity sa pokúsil zaradiť Heideggerovu filozofiu Vl. Zátka (*K Heideggerovej kritike metafyziky subjektu v Sein und Zeit*). Z hľadiska analytickej filozofie podrobil Heideggerovu filozofiu tézovitej, až aforistickej, ale zato ostrej a neľútostnej kritike p. R. Scruton (Anglicko), ktorý československým filozofom odporučil, aby sa prestali zaoberať M. Heideggerom a svoju pozornosť obrátili k domácim zdrojom, najmä k J. Patočkovi.

Do širokej medzinárodnej diskusie o spolupráci M. Heideggera s nacizmom, ktorú v poslednej dobe obnovila kniha Victora Fariasa *Heidegger et le nazisme* (Toulouse 1987, pôvodný nemecký originál s úvodom J. Habermasa vyšiel vo Frankfurtu až v r. 1989), zasiahol P. Horák (*Heideggerova „aféra“ vo Francúzsku*) a charakterizoval dve stanoviská, ktoré sa v tejto otázke vykrýšľovali. Prvé vychádza z toho, že Heideggerova filozofia je plnohodnotná a nijako nesúvisí s jeho politickými postojmi, ktoré sú ostatne len poľutovaniahodným omylom či náhodným sklznutím. Druhé, a k tomu sa referent prikláňa, naopak, chápe Heideggerovu filozofiu ako výraz súvekeho konzervatívneho myslenia a tvrdí, že „konzervatívna revolúcia“ vo filozofii nevyhnutne implikuje pochybné, pronacistické postoje jej autora.

Heideggerova fundamentálna ontológia zasiahla aj ďalšie oblasti kultúrneho života spoločnosti a prispela k ich novej tematizácii. Nápadná, avšak prirodzená je napríklad spätosť jeho filozofickej koncepcie s problematikou umenia. Touto stránkou jeho odkazu sa zapodieval Z. Mathauser (*Predpokladovosť: pojmy a mýty*), analyzujúc predlogické a mimologické predpoklady recepcie umeleckého diela, Vl. Zuska (*Oscilácia bytia a stávania v Pôvode umeleckého diela*) a J. Pauer (*Architektúra v horizonte Heideggerových úvah*). Naproti tomu Heideggerov vzťah k vede je ambivalentný a až negatívny. Jiří Němec (*Dvě fáze Heideggerova vplyvu na psychopatologii*) a Gynn Condran (*Heidegger a prírodné vedy — psychiatria a psychológia*) však ukázali, že Heideggerovu tézu „veda nemyslí“ nemožno brať v doslovnom zmysle. Táto téza je podľa J. Němca zameraná skôr proti tradičnej filozofii, ktorá zabudla na bytie, na vlastný terén svojho pravého záujmu a pokúša sa filozofovať prostriedkami špeciálnych vied, ktoré — aj keď v najvšeobecnejšej podobe — túto funkciu nemôžu plniť. Táto téza teda znamená len to, že veda nemyslí filozoficky, a nie, že veda je k ničomu. Obidva spôsoby myslenia sú podľa Heideggera potrebné, obidva treba pestovať v záujme plnosti našej orientácie vo svete. Autonomnosť týchto spôsobov myslenia, ale aj zmyslu-

analyse (Phänomenologische Anthropologie und Psychotherapie) a reprezentovanej v počiatočnom období najmä Ludwigom Binswangerom a neskôr osobným priateľom M. Heideggera Medardom Bossom.

Vedecká konferencia k stému výročiu narodenia M. Heideggera bola zaujímavá a v mnohých smeroch poučná. Ak nás niečo mrzí, tak je to slabá účasť našich filozofov (z piatich sľúbených referátov odznel len jeden) a okolnosť, že sa vôbec nehovorilo o recepcii Heideggerovho diela v našich krajinách (napr. J. Patočka).

Ladislav Holata

TÝŽDEŇ FILOZOFIE NA UNIVERZITE KOMENSKÉHO

Posledný teplý júnový týždeň zavládol v našej filozofickej obci ruch. Katedra filozofie a dejín filozofie Filozofickej fakulty UK sa podujala usporiadať postgraduálne štúdium pre absolventov filozofie, prednášky však ponechala otvorené pre širokú filozofickú verejnosť. Prekvapil nás nečakane veľký záujem tak zo strany uchádzačov, ktorých nebolo možné všetkých zapísať a prijať, ale aj poslucháreň, nabitá pri prednáškach ľuďmi, ktorí sa zaujímali o témy i o samotných prednášateľov. V snahe dosiahnuť vysokú profesionálnu úroveň PGŠ pozvali sme súčasných popredných filozofov z Bratislavy, Brna i Prahy a na ďalších stretnutiach chceme využiť aj kontakty so zahraničnými univerzitami. Akademická pôda sa tak stala miestom, kde prednášali učitelia z Katedry filozofie FFUK, vedeckí pracovníci z Filozofického ústavu SAV, ale aj tí učitelia, ktorí sa na Katedru vrátili po dvoch desaťročiach, a pozvanie ochotne prijali aj tí kolegovia z Brna a Prahy, ktorí v Bratislave na univerzite doteraz neprednášali. Poslucháči si teda mali možnosť vybrať na tomto prvom sústreďení z pomerne širokého spektra filozofických problémov, čo bolo aj zámerom usporiadateľov.

Základnú štruktúru postgraduálneho štúdia, ktoré bude trvať štyri semestre, tvoria tri predmety: *dejiny filozofie 20. storočia, sociálna filozofia a etika, epistemológia a metodológia vedy*. Prednášky z dejín filozofie otvorila dr. E. Várossová problematikou výskumu dejín slovenskej filozofie. Tento predmet ďalej pokračoval prednáškami doc. M. Marcelliho o Foucaultovej epistemológii, doc. L. Nového o filozofii T. G. Masaryka. Veľký záujem vyvolala prednáška dr. L. Hejdánka na tému *Kritika tradičnej ontológie o otázka meontologickej archeológie*, prednáška dr. M. Havelku o Maxovi Weberovi a dr. P. Koprdu o Antoniovi Gramscim.

V rámci epistemológie a metodológie vedy, ktorá sa prednášala paralelne so sociálnou filozofiou a etikou (takže poslucháči si mohli voľiť podľa svojho záujmu a odborného zamerania), odzneli prednášky hr. J. Rybára o formovaní epistemológie, prof. V. Černíka o špecifickosti spoločenskovedného poznania, doc. F. Novosáda o teórii vedomia. Úvodnú prednášku do predmetu sociálnej filozofie mal doc. F. Novosád. Na ňu nadviazali dr. E. Višňovský (*Status, povaha a tematické pole sociálnej filozofie*), prof. F. Vartík (*Demokracia a kult osobnosti*). Doc. J. Prusák a doc. P. Holländer vo svojich prednáškach venovali pozornosť dejinám a filozofii štátu a práva. Relatívne samostatnou